

کودک، دروغ‌گویی و راه‌های مقابله با آن

الهامه امامی‌راسخ

کارشناس روان‌شناسی عمومی - تهران

آغاز می‌شود و اگر با آن برخورد مناسب صورت نگیرد، به تدریج به مرضی خطرناک تبدیل می‌شود. دروغ‌گویی به طور ذاتی در درون هیچ کودکی نیست و این در واقع محیط ناسالم است که باعث به وجود آمدن این رفتار زشت می‌گردد. البته باید بدانیم که نباید به اجبار از کودک بخواهیم راست بگوید، بلکه باید شرایط مناسب برای دروغ نگفتن را فراهم کنیم. به منظور پیشگیری از

چکیده

دروغ‌گویی عادت ناپسند است که از دوران کودکی آغاز می‌شود و دارای انواع مختلف، از جمله: تخیلی، اکتشافی، شاخدار و واقعی است. مقطع سنی کودک، قرار گرفتن او در گروه جوشی، اجازه نداشتن در بیان حقیقت، خودنمایی کودک، ترس و اجبار در اجرای دستورهای پدر و مادر، بر نیامدن از عهده مسئولیت‌های سنگین، الگو برداری از دروغ‌گویی پدر و مادر، شنیدن دروغ مصلحتی از بزرگسالان و... در بروز دروغ‌گویی در کودکان مؤثر است. خوش‌قولی والدین، آماده بودن برای شنیدن حقایق تلخ و شیرین از زبان کودک، استفاده نکردن از تنبیه، تحقیر نکردن کودک، ارائه الگویی مناسب از خود در ذهن کودک و عمل به آنچه از او می‌خواهیم، می‌تواند در پیشگیری و اصلاح دروغ‌گویی فرزندان مؤثر باشد.

مقدمه

بسیارند والدینی که از دروغ‌گویی کودکشان اظهار گلایه می‌کنند و به رغم تلاش برای از بین بردن این عادت زشت در کودکشان، ناکام می‌مانند. آنها سعی می‌کنند تمام نیازهای کودک را بر طرف کنند و او را از همنشینی با کودکان ناصالح دور نگاه دارند. با این حال، او باز هم دروغ می‌گوید و دروغ‌گویی کودک زمینه بی‌اعتمادی والدین را فراهم می‌کند. دانستن این نکته حائز اهمیت است که دروغ‌گویی از امری کوچک و ساده

عوارض سوء دروغ‌گویی، در ابتدا شما را با علل دروغ‌گویی در کودکان آشنا می‌سازیم و سپس به طرح راهکارهایی برای اصلاح آن می‌پردازیم. نکته مهم این است که شما دریابید به چه علت فرزندتان دروغ می‌گوید و سپس برای از بین بردن علت آن تلاش کنید.

چه چیز دروغ است و چه چیز دروغ نیست؟

پیش از شناختن علل دروغ‌گویی و راه‌های اصلاح آن، بهتر است ابتدا دروغ واقعی را از دروغ غیرواقعی تشخیص دهیم، یعنی به درستی دریابیم که چه چیز واقعاً دروغ است و چه چیز دروغ نیست.

انواع دروغ عبارت‌اند از:

۱- دروغ تخیلی: گاهی حرف‌های کودک زائیده خیالش است. یعنی کودک چیزی را که می‌بیند و چیزی را که تصور می‌کند، یکی می‌پندارد (معمدی، ۱۳۷۴).

۴ سالگی سن مخالفت با شماست. کودک در این سن مخالفت می‌کند، لگد می‌زند، اشیاء را پرت می‌کند و... او مشغول خیال‌پردازی است و نمی‌تواند واقعیت را از خیالات خود جدا کند و همین موضوع سبب می‌شود که کودک خیالات خود را واقعیت بپندارد و چیزهایی را برای شما تعریف کند. ممکن است تصور کنید که کودک شما دروغ‌گو شده است، ولی چنین نیست. او دروغ‌گو یا دیوانه نشده، بلکه به یکی از مراحل رشد خود رسیده است که نمی‌تواند بین خیالات و واقعیات فرق بگذارد (احمدی، ۱۳۸۳).

قدرت تخیل کودک در سن ۶ تا ۸ سالگی به حدی قوی است که گاهی موجب می‌شود کودک آنچه را که تصور کرده، حقیقت بپندارد. او در این سنین ممکن است برای شما از چیزها و کارهای غریبی حرف بزند و ادعا کند که خودش آنها را به چشم دیده یا انجام داده است، در حالی که آنها فقط در خیالش بوده‌اند. برای مثال، به شما می‌گوید در خیابان سگی را دیده که به اندازه یک شیر بوده است. گاهی کودک از آرزوهایش طوری حرف می‌زند که گویی واقعیت دارند، یعنی کودک آنچه را که در دنیای واقعی ندارد یا کاری را که نمی‌تواند انجام دهد در خیال برای خود فراهم می‌سازد (معمدی، ۱۳۷۴). هم چنین گاهی کودک دروغ می‌گوید برای اینکه در عالم خیال صاحب آن چیزهایی می‌گردد که در جهان حقیقت فاقد آن است. دروغ وی از دلهره‌ها،

نگرانی‌ها و امیدهای وی حکایت می‌کند. در حقیقت این دروغ‌ها مظهر آن چیزی است که می‌خواهد انجام دهد (جینوت، ترجمه همدانی، ۱۳۴۸).

۲- دروغ اکتشافی: کودکان گاهی ممکن است دروغ‌های اکتشافی بگویند که ببینند تا کجا می‌توانند قسر در بروند و تجربه کنند. آنها می‌خواهند بدانند که اگر قوانین را بشکنند، چه اتفاقی می‌افتد. به یک معنی این کار یکی از گام‌هایی است که به سوی استقلال بر می‌دارند (استراتون، ترجمه فنائیان، ۱۳۸۴).

۳- دروغ شاخدار: این نوع دروغ شامل خودستایی افراطی یا اغراق درباره یکی از اعضای خانواده یا یک تجربه می‌باشد (همان منبع).

۴- دروغ واقعی: دروغی است که از ترس تنبیه شدن و رهایی از مجازات گفته می‌شود. این نوع دروغ، خطرناک‌ترین و بدترین نوع دروغ است که باید هر چه زودتر جلوی آن را گرفت، در غیر این صورت، عادت ناپسند خواهد شد (معمدی، ۱۳۷۴).

علاوه بر شناخت انواع دروغ باید بدانیم که گروهی از کودکان به خاطر دارا بودن تیبی خاص، بیشتر دروغ می‌گویند. آن‌ها بچه‌هایی‌اند که در گروه جوشی قرار دارند.

گروه جوشی: این گروه را می‌توان با «آماده بودن در زمان حال» توصیف کرد. آنها نسبت به آنچه در زمان حال می‌گذرد و در اطرافشان وجود دارد، کنجکاو و دقت نشان می‌دهند. این کودکان به علت نیازی که به حرکت دارند و شتابی که در عکس‌العمل‌هایشان وجود دارد، خودرأی و پیش‌تاز جلوه می‌کنند. در برابر تمایلات و هوس‌ها زود تسلیم می‌شوند و به دشواری تابع نظم و قاعده‌ای می‌گردند. باورها و قضاوت‌هایشان جنبه عینی ندارد، میل دارند واقعیت‌ها را رنگین‌تر و زیباتر جلوه دهند و با ارزش‌های شخصی در آمیزند. به همین جهت تمایل به شعر، افسانه‌گویی و دروغ‌پردازی می‌شوند و از آنجاکه می‌خواهند خود را غیرعادی جلوه دهند و جلب توجه کنند، این تمایل در آن‌ها شدت و قوت می‌گیرد (موکیولی، ترجمه خدیوی زنده، ۱۳۵۳).

ویژگی های کودکان دروغگو

کودک دروغگو دارای ویژگی هایی است که برخی از آن ها به فرار زیر است:

- ۱- حقایق را کتمان می کند.
- ۲- احساس حقارت می کند.
- ۳- اعتماد به نفس او پایین است.
- ۴- دچار ضعف شخصیت است.
- ۵- همواره تمایل به جلب توجه دیگران دارد.
- ۶- به والدین و اطرافیانش اعتماد ندارد.
- ۷- پرحرف است (خورشیدی، ۱۳۸۱).

راهکارهای اصلاح دروغ گویی در کودکان

شما والدین عزیز باید توجه داشته باشید که راهکار شما در مقابله با دروغ کودکان بستگی به نوع آن دارد. بنابراین:

– اگر دروغ کودک شما از نوع دروغ تخیلی است توجه داشته باشید که با شنیدن حرف های ظاهراً عجیب و غریب کودک، فوراً با او مانند یک دروغگو رفتار نکنید و حرف هایش را با خشونت تکذیب نکنید، بلکه کم کم به او بفهمانید که چه چیزهایی واقعیت دارند و چه چیزهایی غیر واقعی اند. برای مثال، اگر او به شما می گوید که سگی را به اندازه شیر در خیابان دیده است، فقط به او بگویید که همه سگ ها جثه ای کوچک تر از شیر دارند. هرگز به او نخندید و به او نسبت دروغ گویی ندهید. زمانی که او ببیند

دانستن این نکته حائز اهمیت

است که دروغ‌گویی از امری کوچک و ساده آغاز می‌شود و اگر

با آن برخورد مناسب صورت

نگیرد، به تدریج به مرضی

خطرناک تبدیل می‌شود.

دروغ‌گویی به طور ذاتی در

درون هیچ کودکی نیست و این

در واقع محیط ناسالم است که

باعث به وجود آمدن این رفتار

زشت می‌گردد.

– و اما در مورد برخورد با کودکانی که از دروغ واقعی استفاده می‌کنند، باید بدانید همان‌طور که در مورد بیماری‌های جسمی ابتدا پزشک می‌کوشد به عامل بیماری پی ببرد و سپس به درمان آن می‌پردازد، تربیت صحیح و اصولی نیز ایجاب می‌کند که ابتدا به علت و انگیزه دروغ‌گویی فرزندان پی ببرید و سپس به اصلاح آن مبادرت کنید. بنابراین نخستین گام برای مقابله با بیماری دروغ‌گویی، شناخت ریشه این بیماری است. سعی کنید دریابید که چه چیز کودکان را به دروغ‌گویی وادار ساخته است. دروغ‌گویی یک نشانه است، یعنی ممکن است نشانه رفتار غلط شما با همسران باشد یا کودک به طور اتفاقی احساس کند که اعتماد شما را نسبت به خود از دست داده است. پس، قبل از هر چیز بین خود و فرزندان احساس اعتماد به وجود آورید. به طور کلی سعی کنید قبل از آنکه دروغ‌گویی برای فرزندان به صورت عادت در آید، انگیزه دروغ‌گویی او را کشف کنید (معمدی، ۱۳۷۴).

واکنش عاقلانه شما در مقابل دروغ کودکان باید مبنی بر ابراز حسن تفاهم و توجه کامل به هدف اصلی دروغ باشد و نه چشم‌پوشی از معنی حقیقی آن یا تویخ کودک (جینوت، ترجمه همدانی، ۱۳۴۸).

برای رسیدن به این منظور توجه به عوامل مؤثر در بروز دروغ‌گویی و راه‌های پیشگیری از آن ضروری است:

۱– اولین قدم آن است که با آرامش با دروغ‌گویی فرزندان روبه‌رو شوید. دروغ‌گویی مانند سایر مشکلات رفتاری، فرصت دیگری برای آموزش به شما می‌دهد، او را نترسانید یا مجبور به اعتراف نکنید، چون کودکان یا حتی بزرگسالان وقتی قرار باشد خودشان را گناهکار قلمداد کنند، دروغ می‌گویند. اگر می‌دانید که بچه شما بشقاب را شکسته است، نپرسید: «تو آن را شکسته‌ای؟» این سؤال بچه را به دروغ‌گویی دعوت می‌کند. به جای آن با خونسردی بگویید: «می‌بینم که بشقاب را شکسته‌ای، حالا باید چکار کنیم؟» از موعظه کردن، درس اخلاق دادن و سرزنش کردن خودداری کنید، زیرا توجه منفی احتمالاً به جنگ قدرت منجر می‌شود و حالت دفاعی داشتن، عصیان کردن و دروغ‌گویی بیشتر را تشویق می‌کند (فنائیان، ۱۳۸۴). بنابراین کودک را به دروغ‌گویی تحریک نکنید. زمانی که می‌دانید کار اشتباهی انجام داده است، نقش باز پرس را بازی نکنید تا از کودکان اعتراف بگیرید (احمدی، ۱۳۸۳).

۲– گاهی کودک شما به خاطر خودنمایی متوسل به دروغ می‌شود، زیرا مورد توجه والدین و اطرافیان قرار نمی‌گیرد و هر

شما با خونسردی حرفش را باور نمی‌کنید، حتی اگر قصد دروغ گفتن داشته باشد، کم‌کم از به زبان آوردن این گونه حرف‌ها دست می‌کشد. این نوع خیال‌پردازی‌ها گاهی تا سن دبستان نیز ادامه دارد (معمدی، ۱۳۷۴).

– اگر کودک شما در گروه جوشی قرار دارد، باید بدانید که دروغ‌گویی در گروه جوشی کمتر از گروه‌های دیگر خطرناک است، زیرا دروغ‌گویی او ناشی از سوء نیت یا بدخواهی نیست، بلکه تمایل ساده‌ای است برای گول زدن نزدیکان و متعجب ساختن آنها. می‌دانیم کودک جوشی دارای قضاوت‌های شخصی و تخیلات سرشار است و حاضرالذهن می‌باشد و از طرفی مسخره باز و مقلد است. این صفات‌ها به طور سرشتی او را دروغگو می‌سازد. او در حالات خیلی شدید، به جای حقیقت‌گویی به افسانه‌سازی و لاف زنی می‌پردازد. از این رو باید کاملاً دقیق و هوشیار باشید و رؤیاهای دروغ‌زای او را از بدو تولدش ناپود کنید. نشان دهید که کارهایش برای مسخره بازی است و در دروغ بودن آن‌ها شکی ندارید و حقیقت را می‌دانید. به جای آن که حرف‌هایش را باور کنید، آن‌ها را بی‌مورد بشمارید (موکیولی، ترجمه خدیوی زند، ۱۳۵۳).

است که بفهمید آیا او توسط شما یا همسالانش بیش از حد تحت فشار است و دروغ‌گویی به او در مقابله با احساس بی‌کفایتی کمک می‌کند یا خیر. شما می‌توانید به این مشکل چنین کمک کنید: «می‌دونم که واقعاً خیلی روی تکالیف خونه کار می‌کنی و این تکالیف برات سخته. اگه بخوای می‌تونم امشب باهات اضافه کار کنم (استراتون، ترجمه فنائیان، ۱۳۸۴).

۴- کودک خود را در سنی که هنوز ارزشش راست گفتن را نمی‌داند، وادار به راست‌گویی نکنید و او را برای دروغ‌گویی آماده نسازید، زیرا کودک تا آن لحظه که والدین او را به طرق مختلف وادار به راست‌گویی می‌کنند، هنوز راه فریب دادن و دروغ‌گویی را یاد نگرفته و احتمالاً نیازی هم به یاد گرفتن پیدا نکرده است. بنابراین با این کار خود در کودک این فکر را به وجود نیارید که برای دفاع و خارج شدن از زیر بار مسئولیت و برای رهایی از فرمان‌های شما می‌تواند به دروغ متوسل شود. با این فکر، او کم‌کم از جاده راست‌گویی منحرف شده، به طرف دروغ کشیده می‌شود (خاکینه، ۱۳۷۴).

۵- مواظب باشید که تنبیهات شما آن قدر ترسناک نباشد که کودکان دروغ‌گویی را به تنبیه شدن ترجیح دهد، هر چند که برای دروغ‌گویی و سوء رفتاری که باعث آن می‌شود باید پیامدهایی در نظر گرفته شود. این نیز خیلی مهم است که به خاطر داشته باشید پیامدها برای یاد دادن طراحی شده‌اند و نه برای ایجاد درد جسمانی یا عاطفی (استراتون، ترجمه فنائیان، ۱۳۸۴). کودکی

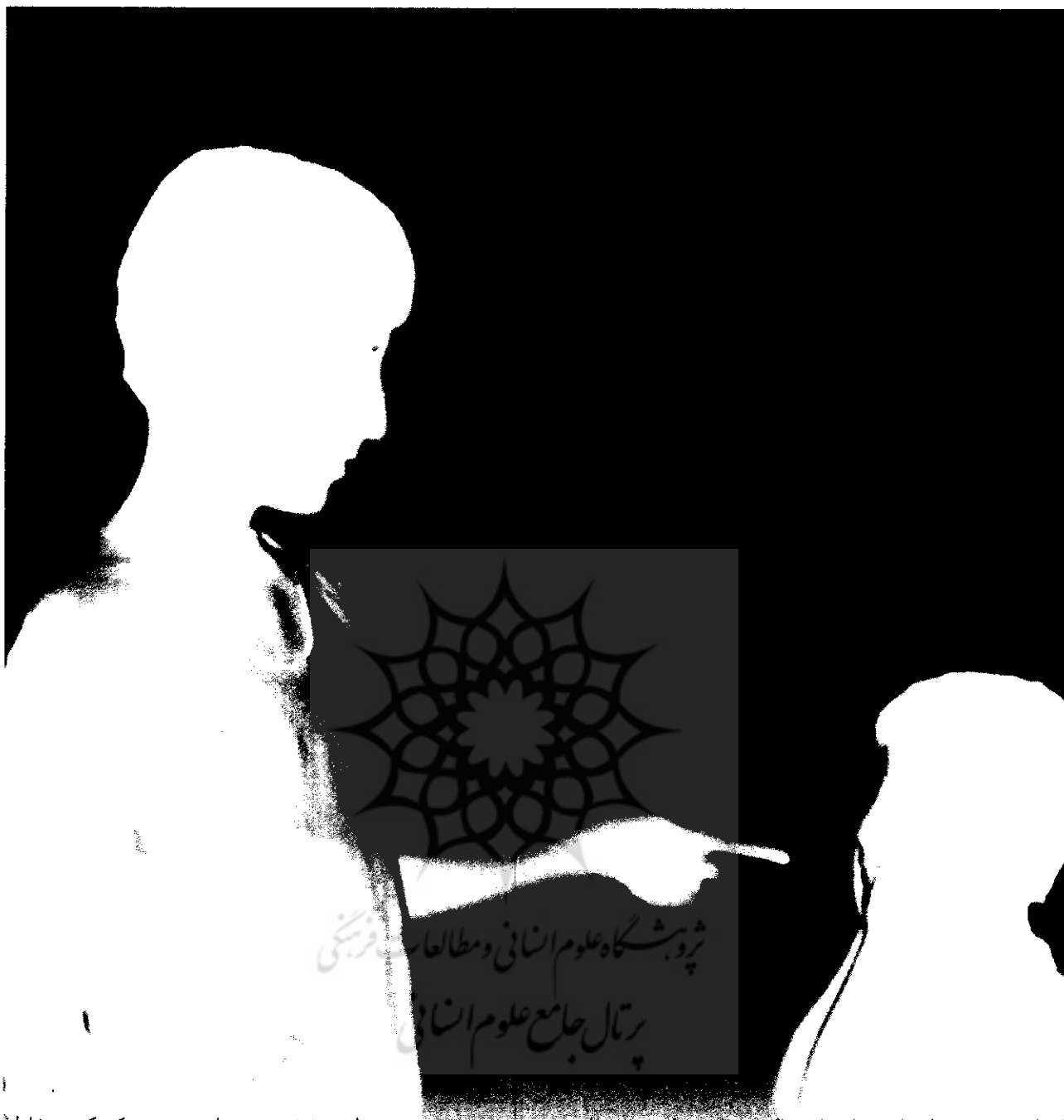

هرگز کودک خود را با وعده‌های دروغ‌گول‌نزنید و سعی کنید با او رو راست و صدیق باشید. در غیر این صورت، شما خودتان خواهید بود که با دادن وعده‌های دروغ به کودک خود، راه دروغ‌گویی و فریب دادن را به او یاد می‌دهید

کاری می‌کند کسی نیست که مشوقش باشد و به حسابش بیاورد. کودک خیال می‌کند که حرف‌ها یا کارهایش مورد پسند شما و اطرافیان نیست و به ناچار برای خودنمایی هر چه بیشتر، متوسل به دروغ و مغالطه و اغراق می‌شود. بنابراین بهتر است که کودکان را محترم بدارید و به حرف‌هایش، هر چند که بیجا و بی‌موقع هم باشد، گوش فرا دهید و کارهایی را که انجام می‌دهد، هر چند کوچک، به دیدهٔ تحسین و تکریم بنگرید (خاکینه، ۱۳۷۴).

۳- بررسی کنید چرا کودک شما احساس می‌کند لازم است دروغ بگوید. برای مثال دختر شما می‌گوید: «همه‌اش بیست گرفتم»، در حالی که در واقع در مدرسه مشکل دارد. خیلی مهم

در چنین صورتی لزوم خشونت نیز از بین برود. کودک به خاطر ترس از کتک خوردن و خشونت‌های شما کم‌کم فاصله گرفته، خود را جدا احساس می‌کند؛ زیرا اگر راست بگوید، شما در اثر عصبانیت کتکش خواهید زد. چوب اجبار و خشونت را کنار نهد و بگذارید کودک با داشتن کمی آزادی عمل و احساس استقلال، خود را فردی محترم در اجتماع خانوادگی به حساب آورد. در این صورت، دیگر لزومی ندارد که او با دروغ گفتن به خانواده خود خیانت کند (خاکینه، ۱۳۷۴).

۶- به کودک خود مسئولیت‌های کوچکی بدهید و اگر از

که از ترس و به اجبار فرمان‌های والدین را می‌پذیرد و در این فرمان‌پذیری هیچ‌گونه علائق عاطفی از خود بروز نمی‌دهد، پایه‌های اخلاقی سست و ناستواری خواهد داشت و در غیاب شما، چون دیگر حضور ندارید، بر خلاف آنچه میل شما بوده عمل خواهد کرد و بدین ترتیب، رفته رفته به طرف فساد اخلاقی که دروغ نیز یکی از آنهاست کشیده شده، به درجات پایین‌تر انسانی تنزل خواهد کرد. بنابراین بهتر است شما پدر و مادر عزیز برای انجام کاری که از فرزندتان می‌خواهید، قبل از آنکه متوسل به خشونت شوید، میل انجام آن کار را در دل کودک برانگیزید تا

عهده انجام آن برنیامد، مثل یک دوست صمیمی و مهربان از خطایش چشم‌پوشی کنید. مطمئن باشید که دفعه دیگر همان کار را بدون ترس و دلهره و با میل و رغبت بیشتر به همان نحوه مورد قبول و علاقه شماست، انجام خواهد داد. باز هم مسئولیت‌های دیگری به او بدهید و به این ترتیب در وی احساس مسئولیت به وجود آورید (خاکینه، ۱۳۷۴).

۷- سرمشقی از صداقت ارائه دهید. برخی بزرگسالان با گفتن دروغ‌های سفید، به بچه‌ها دروغ‌گویی را یاد می‌دهند. هنگامی که تلفن زنگ می‌زند به کودک نگویید: «اگر با من کار داشت بگو خونه نیستم». شما باید خودتان نیز همان معیارهای صداقت را که برای کودکان تعیین کرده‌اید، رعایت کنید (استراتون، ترجمه فنائیان، ۱۳۸۴). هم‌چنین فکر نکنید که دروغ

(خاکینه، ۱۳۷۴). هم‌چنین بدانید که بیان اکاذیب و دروغ‌گویی دیگران نیز در ذهن کودک اثر منفی می‌گذارد و چنین تصور می‌کند که چون آنان از راه دروغ به نتیجه رسیده‌اند، بنابراین او هم به همان نحو عمل کند (حسینی، ۱۳۷۷).

۹- وقتی کودک دبستانی شما عمداً دروغ می‌گوید تا مشکلی را پنهان کند، باید هم برای نگفتن حقیقت و هم برای کار بدی که کرده است، حساب پس بدهد و بداند این امر ممکن است منجر به یک مجازات دو قلو یا دو نوع محرومیت شود. استفاده از این روش به کودک شما کمک می‌کند که بفهمد بار بعد که کار اشتباهی انجام بدهد، اگر راست بگوید، کمتر تنبیه می‌شود. هم‌چنین این نحوه شرح مسئله نشان می‌دهد که شما چقدر برای صداقت ارزش قایل‌اید. به خاطر داشته باشید

کودکی که از ترس و به اجبار فرمان‌های والدین را می‌پذیرد و در این فرمان‌پذیری هیچ‌گونه علایق عاطفی از خود بروز نمی‌دهد، پایه‌های اخلاقی سست و ناستواری خواهد داشت و در غیاب شما، چون دیگر حضور ندارید، بر خلاف آنچه میل شما بوده عمل خواهد کرد و بدین ترتیب، رفته رفته به طرف فساد اخلاقی که دروغ نیز یکی از آنهاست کشیده شده، به درجات پایین‌تر انسانی تنزل خواهد کرد.

ژوبشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

کمزورتی یا به شوخی دروغ گفتن مجاز است، مثلاً اگر پیراهنی را به قیمت ۵۵۰۰ تومان خریده‌اید، برای اینکه پول بیش‌تری از پدر بگیرید، به فرزندتان نگویید: «بگو ۵۸۰۰ تومان خریدیم» (حسینی، ۱۳۷۷). حضرت علی (ع) فرمود: «لا یصلح الکذب جده ولا هزل». شایسته نیست که انسان از طریق جدی یا شوخی دروغ بگوید. شما پدران و مادران در محیط خانه باید طوری رفتار کنید که کودکان به راستی و راست‌گویی عادت کنند و به سقوط و انحراف کشیده نشوند (اورعی، ۱۳۷۹).

۸- هرگز کودک خود را با وعده‌های دروغ‌گول نزنید و سعی کنید با او روراست و صدیق باشید. در غیر این صورت، شما خودتان خواهید بود که با دادن وعده‌های دروغ به کودک خود، راه دروغ‌گویی و فریب دادن را به او یاد می‌دهید

کمزورتی یا به شوخی دروغ گفتن مجاز است، مثلاً اگر پیراهنی را به قیمت ۵۵۰۰ تومان خریده‌اید، برای اینکه پول بیش‌تری از پدر بگیرید، به فرزندتان نگویید: «بگو ۵۸۰۰ تومان خریدیم» (حسینی، ۱۳۷۷). حضرت علی (ع) فرمود: «لا یصلح الکذب جده ولا هزل». شایسته نیست که انسان از طریق جدی یا شوخی دروغ بگوید. شما پدران و مادران در محیط خانه باید طوری رفتار کنید که کودکان به راستی و راست‌گویی عادت کنند و به سقوط و انحراف کشیده نشوند (اورعی، ۱۳۷۹).

۸- هرگز کودک خود را با وعده‌های دروغ‌گول نزنید و سعی کنید با او روراست و صدیق باشید. در غیر این صورت، شما خودتان خواهید بود که با دادن وعده‌های دروغ به کودک خود، راه دروغ‌گویی و فریب دادن را به او یاد می‌دهید

فهرست منابع:

— احمدی، محسن. (۱۳۸۳). روان‌شناسی و تربیت کودک. تهران: انتشارات شهید محسن فهمیده.

— اورعی، محمد تقی. (۱۳۷۹). وظایف پدر و مادر نسبت به فرزند خود. خوانسار: انتشارات ارمغان قلم.

— بهرامی، رحیم. (۱۳۸۱). روش‌های تربیت و مراقبت از کودک. تهران: انتشارات اندیشه عماد.

— (بیرجندی) حسینی، سید مهدی. (۱۳۷۷). مشاور والدین در مسائل تربیتی و تحصیلی فرزندان. تهران: انتشارات اساطیر.

— جیتوت، حبیب. (۱۳۴۸). روابط والدین با فرزندان. ترجمه مشفق همدانی، تهران: انتشارات سپهر.

— خاکینه، پرویز. (۱۳۷۴). روان‌شناسی کودک. تبریز: انتشارات آشنا.

— خورشیدی، عباس. (۱۳۸۱). رفتار والدین و تربیت فرزندان. تهران: انتشارات یسپرون.

— معتمدی، زهرا. (۱۳۷۴). رفتار با کودک. تهران: انتشارات لک لک.

— موکیولی، روزر. (۱۳۵۳). منش‌شناسی کودک (روان‌شناسی تربیتی از دیدگاه منش‌شناسی). ترجمه دکتر محمد مهدی خدیوی زند. تهران: انتشارات زوار.

— وبستر استراتون، کارولین. (۱۳۸۴). راه‌های مقابله با مشکلات رفتاری کودکان ۳ تا ۸ سال (سال‌های باور نکردنی). ترجمه روحیه فنائیان. تهران: انتشارات نخستین.

کودکی به کودک دیگر بگوید: «تو بازیکن بدی هستی» یا «مادر بزرگت چاق و زشت است»، فقط باعث جریحه‌دار شدن احساسات او می‌شود. همین‌که بچه‌ها به اندازه‌ای بزرگ شوند که بتوانند درک کنند، باید برایشان توضیح داد که هر چند گفتن چیزهایی صداقت است، اما نگفتن آن‌ها بهتر است (استراتون، ترجمه فنائیان، ۱۳۸۴).

علاوه بر نکات بالا، ذکر چند نکته زیر الزامی است:

۱- کودکان را با کودکان دیگر یا حتی با خواهر و برادرش مقایسه نکنید.

۲- کودکان را به هیچ عنوان تحقیر نکنید یا به او تهمت نزنید (بهرامی، ۱۳۸۱).

۳- از کودکان بخواهید اندازه را در کلام و بیان رارعايت کند.

۴- دوستان کودکان را کنترل کنید (خورشیدی، ۱۳۸۱).

با توجه به مطالب ارائه شده در ارتباط با علل و عوامل دروغ‌گویی می‌توان به این نتیجه رسید که مهم‌ترین عامل مؤثر در دروغ‌گویی کودکان خانواده آنهاست. بنابراین با به کار بستن راه‌کارهای ذکر شده خواهید توانست در پیشگیری و درمان دروغ‌گویی کودکان تأثیرگذار باشید.